

Segia frá eller *rita*, *lesa* eller *heyra* i kongesagalitteraturen — fri variasjon, eller ulike perspektiv på overgang frå ‘orality’ til ‘literacy’?

Spørsmål og problem som knyter seg til utviklinga av forholdet mellom det ein i engelsk terminologi kallar ‘orality’ og ‘literacy’ (bruk av munnleg eller skriftleg kommunikasjon i eit samfunn) har stått ganske sentralt i mellomalderforskninga allment sett dei siste par tiåra. I nokon grad gjeld dette også vest-nordiske eller norrøne forhold, der temaet — om enn ikkje i så omfattande grad — har vore teke opp ved ulike høve, såleis heilt i det siste av Gun Widmark (2000). Eit par andre, også relativt nye slike innstikk, skal likevel få danna utgangspunkt for diskusjonen i det følgjande. Innlegga det gjeld, er for det første nokre tankar “om brevveksling i middelalderen” av Terje Spurkland (Spurkland 2000), for det andre refleksjonar kring “skriften og traditionen” som Preben Meulengracht Sørensen (Sørensen 1993, 40–42) har gjort seg i forhold til mellomalderlitteraturen som ‘skrift’. Spurkland finn, med grunnlag i ein komparativ studie av ein felles tekststad i *Fagrskinna* (Fsk), *Heimskringla* (Hkr) og *Flateyjarbók* (Flat), at av dei bevarte kongesagaene som formidlar felles stoff frå og med beretninga om Magnus den gode og utover i kongerekkja, er det Snorre som “har det minst ‘litterære’ perspektivet” (Spurkland 2000, 58). Det vil i den samanhengen det her gjeld, seia at Hkr etter Spurklands mening er den teksten som syner minst medvit om den ‘skriftlege karakteren’ ved fenomenet i omtalen av ei brevveksling mellom kong Magnus den gode og *Játvarðr konungr* av England. Underforstått vil dette innebera at Hkr då ordlegg seg meir i samsvar med tilhøva i ein kultur basert på det talte ord enn i ein tilsvarende kultur der skrift er vesentleg.¹

¹ Tekststaden Spurkland drøftar, tilsvarar det som er å finna om denne brevvekslinga i ‘Magnus saga ins góða’ i Hkr, kap. xxxvi–xxxvii.

Eg vil med bakgrunn i og jamføring med andre felles tekststader frå dei same kongesagaene hevda at så ikkje kan vera tilfelle korkje spesifikt for den beretninga Spurkland drøftar, eller generelt. På same måte vil eg meina at Sørensen kanskje går litt i lengste laget når han i omtalen av Ari Þorgilsson og Snorri Sturluson litt generelt hevdar at vi med Snorri “er i skriftkulturen; den historiske lærdom bliver *skrifat* og *ritat* ‘skrevet’, og *sett á bæk* ‘sat i bøger’”. Om vi freistar å sjå dette ut frå dei aktuelle tekstenes eige ‘perspektiv’ eller det vi kunne kalla språklege medvit om forholdet, vil eg også i den samanheng hevda at Snorri og hans verk på ein skala mellom munnleg tradisjon og skrift skil seg ut og definitivt har eit meir “litterært” perspektiv enn parallelltekstene vi skal drøfta og samanlikna med i det følgjande.

Som Sørensen viser til, kan det synast som allereie Ari Þorgilsson i *Íslendingabók* er seg medviten om at framstillinga hans er skrift. Han omtalar, seier Sørensen, både skriftlege framstillingar og munnleg informasjon med omgrepet *saga* og nyttar elles verbet *segja* når det gjeld omtale av munnleg informasjon han byggjer på i si skriftlege framstilling. Dette verbet nyttar han ikkje om sitt eige arbeid; om dette brukar han verbet *skrifa*, understrekar Sørensen. Produktet av dette arbeidet, det som vert ‘sett i bok’, er vidare omtala med det abstrakte omgrepet *fræði* — eit omgrep som vert fasthalde eller oppatt-teke både i *Den første grammatiske avhandling* og av Snorri når referansen er til Ari. Tekstutsnitta vi skal sjå på i det følgjande, viser likevel tydeleg nok at metaspråket om utforminga av narrativt stoff som litteratur ikkje eintydig går i same retning. Det synest å gå eit skilje mellom Hkr på den eine sida og Fsk/Flat på den andre når det gjeld ordval som viser til ‘skrift’ på den eine sida og ‘tale’ eller ‘munnleg tradisjon’ på den andre.

Spurklands erend i sin analyse av tekstutsnitt frå Hkr, Fsk og Flat er å kasta lys over skrivetidas oppfatning eller forståing av verba *lesa* og *heyra* i det dei ulike kongesagaene fortel om ei brevveksling mellom kong Magnus den gode og *Játvarðr konungr* ved midten av 1000-talet. Dei sentrale punkt i variasjonen dei aktuelle verka imellom vil gå fram av følgjande sitat: ① *En er Játvarðr konungr hafði lesit bréf þessi, þá svaraði hann svá . . .*

(Hkr. Magnús saga ins góða, kap. xxxvii) ② *Þá er Játvarðr konungr höyrði þessor bref. gerði hann annr imot. Hann sagði fra því at . . .* (Fsk, Finnur Jónsson ed. 1902–03, 2038–10) ③ *Og er Játvarðr konungr hafde yfir litid brefin Magnus konungs þá giorir hann onnr j mote til Magnus konungs med þeim hætte ath hann segir fra því ath . . .* (Flat III, 286₂₋₅).

Om vi ser på dette i ein noko større samanheng enn det Spurkland gjer, synest det å vera rettast å sjå dette slik at Hkr her ordlegg seg med

eit vokabular som primært assosierer til ein skriftleg kultur der personen det gjeld, kong Edvard, forholdt seg direkte til ei skriftleg melding ved å *lesa* det som stod i brevet. Etter å ha 'lese' *svaraði* han. Det siste kan nok assosiera både til 'opplesen skrift', slik Spurkland meiner, og til munnleg respons på dette. Men liksom i språkhistoria etter høgmellomalderen syner, har nok verbet *svara* også på 1200-talet hatt innhaldet 'gi skriftleg svar'. Det kan, som vi skal sjå, ikkje med god rett seiast at Hkr i dette tilfellet ordlegg seg slik at "Snorre har det minst "litterære" perspektivet" av dei tre verka det her gjeld, slik Spurkland altså meiner. Det vert dermed, slik eg ser det, ein slags sirkelargumentasjon av det om ein som han brukar formuleringa frå Fsk om at kong Edvard *høyrdi þessor bref* som stadfesting på at verbet *lesa* i Hkr i dette tilfellet "innebærer å lese høyt" (Spurkland 2000, 58).

Det må vera viktig her å understreka, slik også Spurkland gjer, at Hkr og Fsk må vera "mer eller mindre synkrone varianter" av dette narrative stoffet som altså må stamma frå ein eldre no tapt versjon av *Morkin-skinna* (Msk — sjå nedanfor). Det eldste bevarte handskriftet med Hkr (*Kringla*) er tidfest til ca. 1260 (sjå Bjarni Aðalbjarnarson 1951, LXXXIII). Variantane som er tilgjengeleg frå andre handskrifter, slik dei er å finna i dei utgåver som no finst, skulle ikkje tilseia anna enn at ordlegginga på dei punkt som er aktuelle for diskusjonen her, tilsvarar det ein opphavleg redaksjon frå 1230-åra må ha hatt. Fsk er bevart i to redaksjonar — B-redaksjonen frå ca. 1250 og A-redaksjonen frå ca. 1325. Båe desse gjekk tapt ved bybrannen i København 1728, men er likevel godt overleverte gjennom parallelle avskrifter frå slutten av 1600-talet (sjå Hagland 1980, 131 ff.). Heller ikkje mellom dei to redaksjonane av Fsk er det variasjon som motseier at ordvalet på dei punkt som interesserer oss her, kan gå attende til ei opphavleg utforming av verket, truleg ein gong på 1220-talet.² Innslaget frå Flat, som på det punktet det her gjeld, kjem frå ei nokså sein avskrift — så sein som frå slutten av 1400-talet (sjå Louis-Jensen 1969, 249) — står kanskje i ei litt anna stilling, slik også Spurkland er inne på. Verbalfrasen *lita yfir e-t* som er nytta der, kan vera kommen til i dette seine innlegget i Flat. I teksten assosierer det truleg til synssansen og det å lesa direkte, snarare enn å få noko opplese (jf. òg Sigfús Blöndal 1920–22, 501). Samsvaret elles mellom

²I sin argumentasjon brukar Spurkland belegg frå Munch & Ungers utgåve av Fsk frå 1847. Denne byggjer på A-versjonen, som altså er frå ca. 1325. Når han likevel held fram at Hkr og Fsk er meir eller mindre synkrone variantar, må det vera slik at det er dei eldste utformingane av verka han har i tankane. Ólafía Einarsdóttir (2001) har likevel nyleg gjeve gode argument for at Fsk er skriven i perioden 1236–39.

Flat og Fsk (båe redaksjonar) kan tyda på at det er Fsk som her ligg tet-tast opp mot ordlegginga i den felles opphavlege kjelda på dette punktet (sjå nedanfor), og at den litterære utforminga av dette stoffet i utgangspunktet har hatt eit “munnleg” perspektiv, for å halda oss til Spurklands idiomatikk. Ordlegginga i Hkr må såleis kunna oppfattast som eit med-vite brot med ordvalet i den skriftlege tradisjonen som verket byggjer på i dette tilfellet.

Utgangspunktet for den vidare diskusjonen her er altså at beretningane om den norske kongerekke frå Magnus den gode og Harald Sigurdsson, eller Harald Hardråde, til og med brørne Sigurd, Eystein og Inge, er eit godt materiale for jamførande undersøkingar av det slaget vi her har sett. Her finst det fleire tekststader i dei sentrale kongesagaverka som overlappar i den forstand at dei kan ha samanfallande ordlyd — stundom nærast ord for anna. Dette viser klårt nok at eit felles utgangspunkt i mange tilfelle skin gjennom. Det felles utgangspunktet ein vanlegvis reknar med, er sjølvsagt den eldre, no tapte, versjonen av Msk, i faglitteraturen jamnast omtala som “ÆMsk”. Her er ikkje tid og stad for å gå i grundig detalj inn på dei tekstlege samanhengar mellom denne og dei tre verk vi elles skal sjå på nedanfor — Hkr, Fsk og Flat. For ei grundigare utgreiing om dette kan det visast til Andersson & Gade (2000, 5–11), men ei forenkla framstilling av det rådande syn på forholda dei aktuelle verka imellom, vil kunna sjå ut om lag som følgjer (*H i stemmaet = eit tapt førelegg for kongesagamanuskriptet “Hrokkinskinna” (op.cit., s. 7) elles skulle avstytingane vera sjølvforklarande):

ÆMsk		
Fsk	Hkr	Msk z
		Msk X
		Msk Ms
		m
		*H
		Flat

Hovudpoenget her er å få fram at Flat er oppfatta som eit handskrift med to fleire mellomledd mellom seg og den eldre versjonen av Msk enn det Fsk og Hkr har, og at det bevarte manuskriptet av Msk (Msk Ms = G.kgl.Saml. 1009, fol.) må ha hatt éitt slik mellomlegg meir enn desse to.

For å kunna kasta meir lys over Spurklands og Sørensens oppfatningar spesielt og spørsmålet om medvit om det vi kunne kalla litterariseringsprosessen meir generelt i desse tekstene, skal vi her sjå litt nærare på nokre andre felles tekstsekvensar frå desse kongesagaene — først ein tekststad som truleg er lettast å finna fram til om vi går ut frå Hkrs saga om Harald Hardråde. I byrjinga av kapittel xxxvi der finst det ein karakteristikk av Harald, gjeven som sitat ④ nedanfor. Parallelliteten og det tekstlege sambandet med eit felles opphav for dei tre verka det her er tale om, skulle gå greitt fram om vi jamfører med sitat ⑤ frå Fsk og sitat ⑥ frå Flat. Tekstene har kvar for seg det ordval som her følgjer:

④ *Heimskringla*, Haralds saga Sigurðarsunar (kap. xxxvi):

Hann var sterkr ok vápnfoerr betr en hverr maðr annarra, svá sem fyrr er ritat. En þó er miklu fleira óritat hans frægðarverka. Kœmr til þess ófrœði vár ok þat annat, at vér viljum eigi setja á bœkr vitnislausar sögur. Þótt vér hafim heyrt rœður eða getit fleiri hluta, þá þykkir oss heðan í frá betra, at við sé aukit, en þetta sama þurfi ór at taka.

⑤ *Fagrskinna* (B-redaksjon med variantar frå A, Finnur Jónsson ed. 1902–03, 262₁₅–263₂):

hann var [stærkr maðr]¹ oc væl vigr. framkœmd hans værca var sva sem lengi hefir veret fra sagt. oc liggia þo niðri [osagðer myklu flæirir]² lutir hans afreks verca. [kœmr til þess ufrœðe var. oc þat at ver vilium æigi]³ skrasætia⁴ vitnislausu luti þo at ver hafem høyrða. þa⁵ þykkir oss bætra at heðan a fra se við aukit. hælldr⁶ en þetta sama þurfi or at taka.

¹ manna stærkastr A

² miclu fleir usagðer A

³ oc eighi vilium ver A

⁴ scra A

⁵ oc A

⁶ slik i A, ÷ B

⑥ *Flateyjarbók* (Vigfusson & Unger ed. 1868, 343_{20–27}), jamført med handskriftet):

Hann uar sterkur *maðr* ath afle *ok* uigur huerium manne betur. hann var full hugi *ok* micill framkuæmd verka sinna. sem nu hefir leinge fra verith sagt. *ok* liggia þo nidre osagdir miclu fleire hlutir. þeir sem osagdir eru af hans afreksverkum. Ok kemur mest til þess ofrodleikur vor. *ok* þat med ath ver vilium eigi rita uitnes burdar lausar saugur þot uer hofum heyrnt þær frasnagnir. þuiat oss þikir betra ath hiedan af se uid aukit helldur enn þetta sama þurfi aptur ath taka.

Det ein i faglitteraturen helst har festa seg ved her — ved sida av det forhold at tekststaden må ha sitt opphav i ÆMsk — er, som vi ser uttrykt hos Preben Meulengracht Sørensen (1993, 60), at denne merknaden vi finn om Harald, “er et konventionelt træk”. Sørensen påpeikar, med tilvising til Sverrir Tómasson (1988, 155–63), at dette er i samsvar med “europæisk skik” slik det også er å finna “i andre islandske værker fra perioden” — eit litterært grep han meiner Snorri “ligesom sine foregængere har fundet det passende i en fortælling om konger”. Oppfatninga av tekststaden som eit uttrykk for mellomalderlitteraturens “humility topos” er på liknande vis framheva av Andersson & Gade (2000, 204, note 1). I denne samanhengen vil såleis det personlege pronomenet i første person plural (*vér*) berre tilsynelatande representera ein “forfattarinstant” som gjeld for det einskilde sagaverket vi her har å gjera med.

Det som det altså òg kan vera god grunn til å festa seg ved i nett det tre parallellstadene vi har sett ovanfor, frå desse kongesagatekstene, er variasjonen i ordval når det gjeld det vi kan kalla metaspråkleg referanse til sjølve den tekstlege framstillinga. Som vi ser, varierer dei tre verka seg imellom først og fremst ved å visa til det *sem fyrr er ritat* (“som før er skrive”) på den eine sida (Hkr) og til det *sem lengi hefir veret fra sagt / sem nu hefir leinge fra verith sagt* (“som det (no) lenge har vore fortalt om”) på den andre (Fsk/Flat), vidare på same måte til det som er *óritat* (“uskrive”) på den eine sida og dei ting som er *osagdir* på den andre o. a. Viser denne variasjonen i uttrykksmåte til ulikt språkleg medvit om den tekstlege framstillingas karakter — skriftleg eller munnleg — eller dreiar det seg om fri leksikalsk variasjon, må det vera lov å spørja.

I desse sitata frå omtale av kong Harald Sigurdsson i dei tre kongesagatekstene synest i alle fall omgrepet *ófræði/ófróðleikr* å stå i eit slags komplementært forhold til *vitnislausar sögur* (Hkr), *vitnislausu luti* (Fsk) eller *uitnisburdar lausar saugur* (Flat). Som Sørensen (1993, 36 f.) viser til, inneber nok ordet *fræði* eventuelt *ófróðleikr* “historisk viden, uden at der forudsattes en strukturering af denne viden”. I Hkr, i alle fall, må det vera grunn til å meina at det finst eit klårt uttrykt medvit om at denne

“viden” er skrift — finst i skriftleg form. Denne skriftbaserte *fræði* står dér i ganske klár motsetnad til *vitnislausar sögur*. Vidare synest det i alle dei tre verka å finnast ein omgepssmessig samanheng mellom påstått mangel på *fræði* på ei side og *sögur* eller munnleg tradert kunnskap på ei anna. Når den sist nemnde forma for kunnskap til overmål ikkje kan stadfestast med vitne og berre finst som *vitnislausar sögur*, kan denne kunnskapen (konvensjonelt) ikkje førast vidare som skriftleg *fræði*, jamvel om den som skriv, skulle ha ‘høyr’t det: *þótt vér hafim heyrt ræður eða getit fleiri hluta* (Hkr) / *þó at ver hafem høyrða* (Fsk) / *þot uer hofum heyrt þær frasagnir* (Flat).

Spørsmålet om kor fast omgrepet *ófræði/ófróðleikr* i Fsk og Flat er knytt til, eller språkleg assosiert med, skriftfest kunnskap, synest likevel ikkje så klárt. I Hkr verkar assosiasjonen til skrift å vera eksplisitt og tvillaus. Teksten der viser altså til kunnskapen om at kong Harald Sigurdsson var sterk og våpenfør (*sterkr ok vápnfærr*) med frasen *sem fyrr er ritat* — “slik det før er skrive”. I Fsk og Flat er det derimot nytta uttrykk med tilsvarende klár referanse til tale: *sem lengi hefir veret fra sagt* (Fsk) / *sem nu hefir leinge fra verith sagt* (Flat) — “som det (no) lenge har vore fortalt om”. I tråd med Spurklands oppfatning om at “*lesa* hos Snorre innebærer å lese høyt” (Spurkland 2000, 58), kunne ein kanskje her oppfatta formuleringane med verbaluttrykket *segia frá* slik at referansen gjeld narrativt stoff som vart formidla ved høgtlesing. Det verkar likevel søkt. Mest rimeleg er det nok å sjå det slik at formuleringane i Fsk og Flat held ved lag, eller kanskje snarare heng fast i eit medvit om tradisjonsformidling frå ein munnleg kultur — formuleringar som altså nokså sikkert er overtekne frå den felles skriftlege kjelda ÆMsk. Ordvalet i Fsk og Flat held i alle fall fast ved dette, jamvel om dei faktiske forhold er at formidlinga også i desse verka sjølv sagt er i samsvar med ordlegginga i Hkr.

Ein liknande skilnad som den vi har sett ovanfor, kan vi observera ved å samanhalda ordlegginga til slutt i kap. xxvii av ‘Haralds saga Sigurdarsonar’ i Hkr med dei parallelle tekststadene i Fsk, Msk³ og forsåvidt også Flat. I sagaberetningane dreiar det seg her om den kjende kringelen kongsbrørne Magnus og Harald imellom om kven som skulle ha føreret til å leggja skipet sitt på “kongeplassen” når dei to kom bae i same hamn. Kapitlet i dei ulike tekstene vert avslutta slik det her går fram av utsnitt ⑦ til ⑩:

³ Msk Ms (G.kgl.Saml. 1009, fol.) er bevart for denne delen av teksten.

⑦ *Heimskringla*, Haralds saga Sigurðarsonar (kap. xxvii):

Við slíkar greinir gerðisk brátt umræða óvitra manna til þess at konungum varð sundrþykki at; mart fannzk þá til þess, er konungunum þótti sinn veg hvárum, þótt hér sé fátt ritat.

⑧ *Fagrskinna* (B-redaksjon, Finnur Jónsson ed. 1902–03, 246_{9–12}):

þvilicar umræðor oc græinir gerðost bratt at umræðo uvitra manna. en ænn hafa veret flæiri lutir. þeir er noccor græin hæfir i orðit. Reðo þær landeno um vetrenn baðer saman.

⑨ *Morkinskinna* (Finnur Jónsson ed. 1932, 99_{13–17}):

Oc þvilicar greinir gerþvz bratt avmrøþvm manna oc hafa verit fleiri þeir lvtir er nocqvor grein hefir a orþit með þeim frændom. oc heldo nv landino vm vetrinn. oc var friþr oc mikil gøzca ilandino fyr arferþar sacer oc annara lvtu.

⑩ *Flateyjarbók* (Vigfusson & Unger ed. 1868, 312_{3–7}):

þvilicar vmrædr ok greinir giorduz ^a med monnum ok en hafa uerit fleire hlutir þeir er nockur grein hefir ^a geingit med þeim frændum. ok hiieldu nu landenu vm uetrinn. so at ecke uard til tidenda. Fridr uar godr j landeno ok micil gæska firir arferdar sakir ok annara hluta.

Her har altsá desse fire versjonane alle omlag same avrundinga eller avslutninga på denne vesle episoden, som nærmast har karakter av å vera eit litterært exemplum. Ut frå ordlegginga i Msk og Flat er det likt til at Hkr og Fsk har strama teksten litt opp i høve til det vi må gå ut frå at ÆMsk har hatt. Men igjen ser vi at Hkr er åleine om å gi uttrykk for medvit om si eiga 'skriftlegheit' ved det vesle tillegget *þótt hér sé fátt ritat* — "jamvel om det lite her er skrive om det".

Ein liknande litterær skilnad syner seg ved at Hkr, i motsetnad til dei andre versjonane vi har sett på her, kan visa attende i si eiga tekstlege framstilling. Eit døme frå saga om Harald Sigurdsson kan illustrera fenomenet: I Hkrs framstilling av hendingane kring slaget ved Niså i Danmark heiter det såleis i kap. LXVI at *Finn jarl Arnason varð handtekinn i orrostu, sem fyrr var ritat*. Dette siste er ei tilvising attende til føregående kap. LXIII, der det altsá allereie er fortalt at Finn Arneson vart pågripen: *Finn jarl vildi eigi flýja, ok var hann handtekinn*. Episoden der Finn Arneson vart gripen, ført fram for kongen og så gjeven grid, er att-

gjeven mykje godt i same ordelag både i Hkr, Fsk og Msk. Det er såleis også her etter alt å døma ÆMsk som danner utgangspunktet for versjonane vi har overlevert. I Hkr er den litterære framstillinga slik at episoden er delt opp i to — den første delen er altså gjeven i kap. LXIII, den andre i kap. LXVI. I dei to andre verka er episoden gjeven i ein samanhangande sekvens, i Fsk (Finnur Jónsson ed. 1902/03) på s. 271₁₃–273₉, i Msk (Finnur Jónsson ed. 1932) på s. 213₁–214₇. Det er såleis ein skilnad mellom desse to sistnemnde verk og Hkr. Hkr har eit friare og kanskje meir 'litterært' grep om stoffet og får dermed, i motsetnad til Fsk og Msk (som sikkert nok står nærast ÆMsk her), bruk for å gjera eksplisitt merk-sam på det vi her har kalla si eiga 'skriftlegheit'. Denne slags interne tilvisingar finst det også andre døme på i Hkr — i delar av teksten som ikkje kan jamførast direkte med dei andre versjonane, slik det elles er gjort i denne studien. Eit døme skal likvel berre nemnast her. Mot slutten av saga om Harald Sigurdsson (kap. xcix) får kong Harald følgjande etter-mæle i Hkr: . . . *hann var allra manna vápndjarfastr; hann var ok sigrsæll, svá sem nú var ritat um hrið*, osb.

Endeleg kan det kanskje hevdast at vi også ved innleiing til siterte skaldestrofer i den delen av kongesogene som her er aktuell, har tekststader der ulikt medvit om teksten som skrift kan sporast. Men i så fall ser det ut til å dreia seg om eitt einaste tilfelle: I framstillinga av Harald Sigurdssons giftemål med dotter til den russiske kong *Jarizleifr*, ho som nordmennene kalla *Ellisif*, ordlegg alle versjonane seg nokså likt og siterer alle den same strofa av *Stúfr blindi*, i Hkr (Haralds saga Sigurðarsonar, kap. xvii), i Fsk (1902/03), s. 232₁₁₋₁₂, i Msk (1932), s. 87₈₋₉). Fsk og Msk nyttar det vanlege og umarkerte verbet *segia* for å introdusera strofa: *Þat sægir Stufur hinn blinndi* (Fsk), *sem Stufur s.* (Msk). Også i Hkr er verbet *segia* det umarkert vanlege i slike samanhengar. Dei formuleringar som kan variera med dette, er elles følgjande: *þess getr NN, NN kvað svá um . . . , þá kvað NN þetta, NN orti um*. Men i dette eine tilfellet der *Stúfr* er sitert, nyttar Hkr i motsetnad til dei to parallellversjonane verbet *tjá* — "syna": *þetta tjár Stúfr blindi*. Det at Hkr her vel eit verb som viser til synssansen (og det å *lesa*), vert, slik eg ser det, interessant nettopp når vi ser det i kontrast til dei to andre versjonane som på konvensjonelt vis altså nyttar verbet *segia* med referanse til munnleg formidling og hørselsansen hos ein mottakar. Isolert sett er dette kanskje ein ganske liten detalj, men om vi ser det mot den bakgrunnen og dei døme vi elles har teke fram her, ser det ut til å gå inn i eit større mønster, der altså Hkr synest å stå for seg sjølv i den litterære landskapen vi har sett på her.

Det som det då synest grunn til å framheva i den endå større saman-

hengen — det som ein forskar som Michael Clanchy (1993) omtalar som ein overgang “from memory to written record” — er at den skrivne litteraturen på 1200-talet i sin eigen språkbruk signaliserer varierende grad av medvit om det vi kunne kalla si eiga “skriftlegheit”. Variasjon mellom det å *rita* og det å *segja frá* i omtale av det som konstituerer eit litterært narrativ, er truleg noko anna enn fri språkleg variasjon. Det same synest å kunna gjelda skilnad mellom det å *lesa* og det å *heyra* ein skriftleg bodskap, som er drøfta av Spurkland. Språkbruk frå eit før-litterært samfunn, der skrift etter alt å dømme var eit marginalt fenomen, har nok dominert i lang tid etter at litterære tekster var vel etablerte som skrift i dei krinsar som dreiv med slikt. Og vi treng ikkje nødvendigvis å ha utelukkande med eit kronologisk fenomen å gjera når vi møter slik språkleg variasjon som vi har sett ovanfor i desse parallelltekstene frå sagaer om dei norske kongane. Det kan òg vera tale om variasjon i språkbruk ulike miljø imellom. Vi kan ikkje sjå bort frå at det vi ser i Hkr, helst avspeglar eit miljø som i større grad enn andre var prega av medvit om å vera “i skriftkulturen”, som vi har sett Sørensen (1993) uttrykkja det. Om vi held saman dei tekstdelene som her er dregne fram spesielt, med dei delar Spurkland har drøfta, viser dei altså etter mitt syn til saman at Hkr skil seg klårt ut og står fram som det stikk motsette av det Spurkland kjem fram til i sin studie. Hkr peikar såleis heilt tydeleg framover i kulturhistoria med sin ord- og omgrepsbruk. I tilfelle som dei vi har sett på her, der vi altså kan kontrollera at dei einskilde verk har hatt reelle val mellom ulike uttrykksmåtar, det vil seia at alternative språkbruk i det einskilde tilfelle hadde vore mogleg, ser vi at Hkr slik vi har verket overlevert, nokså konsekvent bryt med den skriftlege tradisjonen verket bygger på og ordlegg seg på måtar som signaliserer medvit om at det som er fortalt, er skrift. På det viset er Hkr om ikkje før si tid, så i alle fall ‘avantgardistisk’ i høve til samtidig språkbruk som på sin måte skin gjennom i dei andre verka som vi har å jamføra med. Å rekna med eit allment og klårt medvit i samtida om at litteratur var skrift og at ein var i skriftkulturen vil vel dermed vera ei for sterk generalisering. Det vil vera tilfellet også om vi vurderer høgmellomalderen ut frå vår notidige ståstad. Dermed vil Sørensens slutning om at ein med Snorri var i skriftkulturen — ei oppfatning han synest å ha utleidd først og fremst med grunnlag i Hkr — også nødvendigvis vera for generell. Reint statistiske oversyn over språkbruk, t.d. i det fenomenet som Alfred Jakobsen har kalla “bakovervisende formler i norrønt” (Jakobsen 1983), kan også tyda på at så er tilfelle. Jakobsen har granska eit stort utval sagatekster, og av ca. 400 døme på det han kallar “bakovervisende formler” i slike prosa-

tekster, har han funne 149 døme på tilvisinga med verbet *segia* (*frá*) og 67 med *rita/rita*. Slike statistiske oversyn kan nok seia ein del også i høve til vurderingar av det slaget som er gjort i det føregåande her. Men ettersom materialet i det som er gjort av den slags oversyn, omfattar tekster av svært ulike slag (i Jakobsens tilfelle islendingesoger, fornaldarsoger, kongesoger, bispesoger etc.) så vil resultatata av oppteljingar dekja over eventuelle tekstspefike, genremessige og kronologiske variasjonar. Den variasjon i språkbruk vi med grunnlag i hverande studie har kunna observera, må ikkje desto mindre kunna seiast å vera interessante og etter måten tydelege fotefar i den mentalitetshistoriske prosessen som overgang frå ein kultur tufta på munnleg tradisjon til eit meir skrift-avhengig samfunn har utgjort i vår historie.

Litteratur

- Andersson, Theodore M. and Kari Ellen Gade 2000, "Introduction", *Morkin-skinna. The Earliest Icelandic Chronicle of the Norwegian Kings (1030–1157)* = *Islandica* 11. Ithaca and London (Cornell University Press).
- Bjarni Aðalbjarnarson 1951, *Heimskringla* III = Íslenzk fornrit xxviii. Reykjavík (Hið íslenska fornritafélag).
- Clanchy, M. T. 1993, *From Memory to Written Record. England 1066–1307*. Second edition. (First ed. 1979). Oxford (Blackwell).
- Finnur Jónsson 1902–03, *Fagrskinna. Nóregs kongunga tal* = Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur xxx. København.
- Hagland, Jan Ragnar 1980, *Fagrskinna B og Arnmødlingatal*. I: Jakobsen, Alfred og Jan Ragnar Hagland, *Fagrskinna-studier* = Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim, Skrifter No. 3. Trondheim (Tapir forlag), s. 131–160.
- Jakobsen, Alfred 1983, Om "bakovervisende formler" i norrønt. *Mot-Skrift. Arbeidsskrift for språk og litteratur*. Nordisk institutt. Universitetet i Trondheim. Nr. 2, 1983, s. 69–80.
- Louis-Jensen, Jonna 1969, Den yngre del af Flateyjarbók. I: *Afmælisrit Jóns Helgasonar 30. júní* 1969. Reykjavík (Heimskringla), s. 235–250.
- Munch, P. A. & C.R. Unger (eds.) 1847, *Fagrskinna*. Christiania.
- Ólafía Einarsdóttir 2001, *Fagrskinna* forfattelsestidspunkt. Olaf Haraldsson – Tyskland – Hákon Hákonsson. I: Bela Brogyanyi (hrsg.) *Germanische Altertum und christliches Mittelalter: Festschrift für Heinz Klingenberg zum 65. Geburtstag*. Hamburg (Verlag Dr. Kovac), s. 51–89.
- Sigfús Blöndal 1920–22, *Íslandsk-dansk Ordbog*. Reykjavík.

- Spurkland, Terje 2000, Þeir báru fram bréf ok segja ørendi þau sem fylgðu. Om brevvæxling i middelalderen. I: Jón Viðar Sigurðsson & Preben Meulengracht Sørensen (red.), *Den nordiske renessansen i høymiddelalderen*, s. 45–61 = Tid og Tanke nr. 6. Oslo (Historisk institutt, Universitetet i Oslo).
- Sverrir Tómasson 1988, *Formálar íslenskra sagnaritara á miðöldum*. Reykjavík (Stofun Árna Magnússonar).
- Sørensen, Preben Meulengracht 1993, *Fortælling og ære. Studier i islændingesagaerne*. Aarhus (Aarhus Universitetsforlag).
- Vigfusson, Guðbrandr & C.R. Unger 1868, *Flateyjarbók. En Samling af norske Konge-Sagaer* III. Christiania (P.T.Mallings Forlagsboghandel).
- Widmark, Gun 2000, Om muntlighet och skriftlighet i den isländska sagan. *Scripta Islandica. Isländska sällskapetets årsbok* 51/2000 (utk. 2001), s. 31–69.